

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

יו"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א ♦ לע"נ הר"ר מרדכי קלמן (מוטי) זיסר ב"ר משה יצחק ז"ל

גליון מס' 1354

מסכת שבועות ג' - ט' ♦ פרה ז', א' - ז', ה'

בס"ד, ו' אייר תשפ"ה

השבוע בגליון

- ♦ מדוע אין נוהגים בימינו דיני טומאת הצרעת?
- ♦ עד כמה ניתן להועיל לנשמות המתים
- ♦ בניס יכולים להוסיף "זכויות" להוריהם
- ♦ הבדלי נוסח התפילה בחג השבועות
- ♦ כל ישראל ערביין זה לזה

- ♦ האם נכרים רשאים לעלות להר הבית?
- ♦ דיני טומאה - ליהודים בלבד
- ♦ כיצד טימאו היוונים את שמני בית המקדש?
- ♦ רכישת מים שנשאבו מבאר הממוקמת בהר הבית
- ♦ הכנסת האצבעות לכותל המערבי

ניתן לקבל את הגליון בדוא"ל מידי שבוע חינם
להצטרפות: meorot@meorot.co.il

דבר העורך

ללמוד בלי גמרא

קשיים, אילוצים שונים ועכבות רבות הינם דבר יום ביומו. ואף על פי כן, בכל יום ויום מחדש מתכנסים רובם המוחלט של לומדי הדף היומי, כדי לרוות מים חיים מנחל תורתנו הקדושה.

על אף הכל, ולמרות הכל, קשיים אלו הינם כאין וכאפס לעומת התיאורים רוויי ההוד, על אבותינו וסבינו אשר אך לפני שנות דור נאנקו תחת מכבש המוות של הצורך הנאצי ימח שמו וזכרו, ובכל זאת שמך לא שכחנו. בגיטאות ובבונקררים, במחנות הריכוז ובמקומות ההשמדה ההמוניים, התקבצו יהודים דלים ונפוחי כפן סביב דף קרוע מספר קודש, בלה משימוש, שנותר לפליטה בדרך לא דרך, והגו בתורת ה'. זאת נחמתי בעניי.

פעמים, אף דף בודד קרוע לא היה בידיהם, ובכל זאת, שחזרו תלמידי חכמים את דפי הגמרא על פיסות שקי מלט אשר הועברו בשקיקה מיד ליד כסם מחייה מתים, ובאה הרווחה לנשמותיהם הדוויות.

ומה תאמרו על תלמידי חכמים מופלגים, אדירי תורה ומצוקי ארץ שלא ראו מימיהם צורת גמרא? גם תקופה נוראה שכזו חלפה על עמנו רווי התלאות, ועדיין, עם ישראל דבוק בתורה הקדושה.

היה זה לפני למעלה מארבע מאות שנה, מספר מהדיר חידושי מהר"ם קז"ים, הרב אליהו דב פינס, בהקדמתו לספר זה.

בכ"ב לחודש אב שנת שע"ז איבדה יהדות איטליה, את "הגאון המופלא בדורו", כעדותו של בעל "שלטי גיבורים", הלא הוא מהר"ם קז"ים - רבי משה קז"ים, נצר למשפחה מיוחסת שבניה כיהנו בקודש ברציפות למעלה משלט מאות שנה. רבי משה קז"ים נמנה על גדולי רבני מונטבה, עסק יומם וליל בתורת ה', זכה לחדש חידושים רבים בתורה, זאת, ללא שראה כרך תלמוד מימיו!

דף ב/ב טומאת מקדש וקדשיו

האם נכרים רשאים לעלות להר הבית?

לאחר שהתוודענו בגליון הקודם לכך, שהאיסור מן התורה להכנס למקום המקדש ועונש ה"כרת" הנלווה אליו תקפים גם בימינו, מן הראוי לברר את דינם של הנכרים לגבי איסור הכניסה למקום זה. במשנה (כלים פ"א משנה ח') מבואר, כי הנכרים אינם רשאים להכנס מן ה"חיל" ולפנים, היינו: לשטח הר הבית [לבד מן האמות הסמוכות לחומת הר הבית], ובהתאם לכך פסק הרמב"ם (הל' ביאת המקדש פ"ג הל' ה'): "החיל משלחין ממנו עכו"ם".

דיני טומאה - ליהודים בלבד: כידוע (נזיר סא/ב, רמב"ם הל' טומאת מת פ"א הל' י"ג), מן התורה לא נאמרו דיני טומאה לנכרים, כשם שבעל חיים אינו נטמא, ורק לאומה היהודית הקדושה, נאמרו דיני טומאה. לפיכך, איסור התורה, שטמאים לא יכנסו למקום המקדש, מתייחס ליהודים בלבד. אולם, חז"ל גזרו טומאה על הנכרים, ולפיכך מבואר במשנה (שם) שהנכרים אינם נכנסים מן החיל ולפנים.

האם נכרי רשאי לעלות להר הבית? יש המבארים ("מגיד מראשית" בקונטרס דרך הקודש), כי אמנם, על הנכרי לא נאסר להכנס למקום המקדש, אלא, שאנו, היהודים, נצטוונו על ידי חז"ל, כי משום קדושת המקום עלינו למנוע את כניסתם למקום משכנו של הקב"ה, כדברי הרמב"ם "משלחין ממנו עכו"ם", כלומר, עלינו מוטל לשלחם משם, אך הם אינם מצווים שלא להכנס. אולם, מדברי המהרי"ט (הובא ב"דרך הקודש" למהר"א אלפנדי) עולה, כי לא זו בלבד שחז"ל ציוונו למנוע את כניסת הנכרים למקום המקדש, אלא הם אסרו על הנכרים בעצמם להכנס למקום המקדש ("חזון נחום" כלים פ"א משנה ו').

כיצד טימאו היוונים את שמני בית המקדש? בכל שנה ושנה אנו מהללים ומשבחים את הקב"ה במשך שמונת ימי החנוכה, על נס פך השמן היחיד שנותר לפליטה משאר כדי השמן אשר נטמאו על ידי היוונים. לכאורה, לאחר שנוכחנו לדעת, כי נכרי אינו מקבל טומאה, יש לברר, כיצד טימאו היוונים הארורים את שמני בית המקדש.

מדברי בעלי התוספות (שבת כא/ב ד"ה "שהיה" ועיי"ש במהרש"א) עולה, כי יתכן שגזירת חכמים להטיל טומאה על הנכרים קדומה ביותר, וחלה עוד לפני תקופת חכמי המשנה. ואילו הרא"ם (על הסמ"ג ריש הל' חנוכה) כתב, כי היוונים טימאו את כל השמנים בעת כניסתם לבית המקדש, על ידי בגדיהם הטמאים.

רכישת מים שנשאבו מבאר הממוקמת בהר הבית: בעל ה"שדי חמד" (מערכת ו' כלל כ"ו אות ל"ג), מתייחס בספרו לשאלתם של יהודי ירושלים אם מותר להם לרכוש מים מן הערביים השואבים אותם מבאר הממוקמת בתוך הר הבית. חששם התמקד בכך, שהדרישה למים גורמת לערבים לעלות אל ההר. בעל ה"שדי חמד" כתב, כי מאחר שבין כה וכה שואבי מים אלו יושבים בכל שעות היום בהר הבית, אין איסור לקנות מהם מים שאובים אלו, ואדרבה, על ידי רכישת המים מהם, הם נמנעים משהייה במקום המקדש בעת שהם מוליכים את המים אל מקום מגורי היהודים.

לעילוי נשמת

מרת **בילא** ע"ה

ב"ר רפאל ז"ל נלב"ע ז' אייר תשע"ג **תנצב"ה**

הנוצחה ע"י המשפחה שיחיו

נר ה'
נשמת
אדם

הכנסת האצבעות לכותל המערבי: לפני למעלה משלוש שנים עסקנו בגליונו בהכנסת האצבעות לסדקים שבין אבני הכותל המערבי. במאמר ההוא, הבאנו את דעת האדר"ת ("משכנות לאביר יעקב" ח"ב) האוסר זאת, מחמת החשש מהכשלות בהלכה הקובעת שאין להכנס בטומאה למקום המקדש. מאידך, יש הסוברים (מהר"ל דיסקין הובא שם, ועוד), כי כתלי הר הבית לא התקדשו מעולם, ואין כל איסור בכך [ראה בספר "מאורות הדף היומי" כרך ב' עמ' רמ"ט].

התירו של ה"אבני נזר" זצ"ל: אלא, שמעניין להיווכח כי האדמו"ר מסוכטשוב, בעל ה"אבני נזר" זצ"ל, כתב (שו"ת "אבני נזר" י"ד ח"ב סי' ת"ג, תני"א), כי אף אם כותלי הר הבית אכן התקדשו, מכל מקום, אין כל איסור להכניס את האצבעות לתוכם, עקב שתי הלכות הנוגעות לאיסור הכניסה בטומאה למקום המקדש. א. האיסור להיכנס הוא "דרך כניסה", אך כניסה שאינה כדרך העולם אינה נחשבת כניסה והיא מותרת. ב. איסור הכניסה אינו תקף לגבי מקומות בבית המקדש אשר הכניסה אליהם אינה דרך מקום המקדש, כי אם דרך מקום חולין בלבד.

מעתה, אומר בעל ה"אבני נזר" זצ"ל, הכנסת אצבעות לתוך חור של בית, אינה נחשבת כ"דרך כניסה", ולפיכך, היא אינה אסורה. ואף אם נאמר, כי גם הכנסת אצבע לחור קטן שבקיר נחשבת כ"דרך כניסה", הרי הכניסה לחור זה היא דרך מקום חולין בלבד, מאחר שלא ניתן להגיע אליו מתוככי הר הבית, וממילא אין כל איסור בכך [ועיי"ש טעמים נוספים להתיר].

דף ו/א כל כהן שאינו בקי בהן ובשמותיהן אינו רואה את הנגעים

טומאת צרעת לאחר חורבן הבית

סוגייתנו עוסקת בנגעי צרעת, שהלכותיה הן מהחמורות ביותר, עד שכאשר רבי אלעזר בן עזריה ביקש לומר לרבי עקיבא שישים את מעייניו בלימוד תורה בעיון, אמר לו: "כלה מדברותיך ולך אצל נגעים ואהלות", שהלכותיהן חמורות ביותר (סנהדרין ז/ב).

ה"צרעת" אינה מחלה: הגאון רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל מדגיש, כי נגעי הצרעת האמורים בפרשת תזריע ובפרשת מצורע שבספר ויקרא אינם מחלות, בניגוד לצרעת המוכרת בימינו, אשר היא מחלת עור. הצרעת עליה דיברה התורה היא הופעת כתם שאין לו כל השלכות על בריאות האדם, אלא על טומאתו או טהרתו, ושבעקבות הקביעה כי אותו אדם טמא נאלץ הוא לשבת מחוץ למחנה, עד אשר יטהר ("אהבת יהונתן", הפטרת מצורע).

מדוע אין נוהגים בימינו דיני טומאת הצרעת? דיני טומאת הצרעת וטהרתה אינם תלויים בקיומו של בית המקדש, אלא נוהגים בכל זמן (חינוך, מצוה קס"ט, ועיי' רמב"ם ה' טומאת צרעת פרק י"א הל' ו'). למרות זאת, אנו נוכחים כי הלכות נגעים אינן נוהגות בימינו. מדוע? בשאלה זו כבר התקשה בעל ה"תפארת ישראל" (סוף המבוא למסכת נגעים "מראה כהן") המספר, כי בילדותו הציע את השאלה לפני הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל, אשר הגיב, כי אין בפיו תשובה הולמת לשאלה זו.

העדר כהנים מיוחסים מונע את ההכרזה על המצורע כטמא: לדעת רוב האחרונים, הסיבה לכך נעוצה בעובדה, שבימינו אין כהנים מיוחסים אשר הם בלבד רשאים להכריז על בעל הנגע כי טמא הוא (רדב"ז הל' תרומות פ"ז הל' ט', "תפארת ישראל" שם, "תולדות אדם" ח"א פ"ו, ועוד).

אין אנו בקיאים בארבעה סוגי הלובן של נגע הצרעת: ואילו אחרונים אחרים מבארים, כי מאחר שאין אנו בקיאים ב"מראות", היינו, באיבחון מדוייק של רמת הלובן הדרושה כדי לקבוע כי נגע זה אכן נגע צרעת הוא, אין הלכות אלו נוהגות בימינו. בספר "פירות תאנה" (על מסכת שבועות) מביא מדרש "לקח טוב", הכותב: "אמר רבי יוחנן מיום שחרב בית המקדש... אין טומאה ממצורע - שאין בהם מורה".

צבע הסיד של בית המקדש כמוודד לסוג הלובן: בעל ה"חכמת שלמה" מבאר, כי דברי המדרש הקובע את מועד הפסקת מראות הנגעים מיום שחרב המקדש מבוססים על המשנה (נגעים פרק א' משנה א') המפרטת את ארבעת סוגי הלובן של נגע הצרעת, ואשר אחד מהם זהה ל"סיד ההיכל". מיום שחרב המקדש אין אפשרות להתבונן בסיד ההיכל וללמוד ממנו דרגת לובן זו...

רבי יעקב עמדין - בימינו המצורע נטמא אך אינו יכול להיטהר! ואילו רבי יעקב עמדין (שו"ת "שאלת יעבץ", ח"א סי' קל"ח) קבע, כי אמנם גם כיום ניתן להטמא בטומאת נגע הצרעת, אך אי אפשר להיטהר ממנה! שכן, אף על פי שאין אנו בקיאים בכל ארבעת סוגי הלובן, כגון, ב"סיד ההיכל", אך בדרגת הלובן הראשונה - "עזה כשלג", לא ניתן לטעות. לפיכך, הוא פסק, כי אדם שהופיע בבשרו כתם לבן, עז כשלג, טמא הוא! לדעתו, אין צורך בכהן שיכריז על טומאת המצורע במקרה מובהק של נגע. אולם, הכהן נדרש גם נדרש כדי להכריז על טהרתו של המצורע. ומאחר שבימינו אין כהנים מיוחסים, יישאר אדם זה בטומאתו לעולם, וייאסר עליו להכנס לירושלים העתיקה, ויתכן שאף למקומות נוספים כדינו של מצורע (עיי' "מנחת חינוך" מצווה קס"ט אות כ' ובהגהות שם).

מימיו אמרנו? טעות. בהיותו ילד קטן בן ארבע, בראש השנה ש"י, הוא ראה את כרכי התלמוד בפעם האחרונה בחייו.

בראש השנה הוצתה אש אדירה ברומא בירת איטליה. בפקודת ראשי הכנסייה, אשר שטמו את היהודים, את היהדות, וכל דבר שריח של קדושה נדף הימנו, התפרסו חיילים גברתנים ברומא, אספו את כל ספרי התלמוד מבתי היהודים, העלו אותם על עגלות משא, והשליכום בזה אחר זה אל המוקד. ספר אחד לא נותר לפליטה.

חודשים אחדים לאחר מכן הובערו מוקדים נוספים בכל ערי איטליה, ובתוכם מסע השמד לא נותר בארץ זו אף לא כרך בודד מספרי התלמוד! היו אף מחוזות באיטליה אשר הכריזו מלחמת חורמה על כל ספרי הקודש, לא רק על ספרי התלמוד!

ילד בן ארבע, היה המהר"ם קז"ס באותה שנה. **אפילו** בחדר הוא לא זכה ללמוד גמרא. **גם** בהתבגרותו לא היתה לו אפשרות לעיין בגמרא זו או אחרת.

ואף על פי כן, "כי הם חיינו ואורך ימינו". התורה הקדושה ניתנה לנו בהר סיני, ועל מתנה כה יקרה אין מוותרים, היא אשר היא.

המעין בחידושיו של מהר"ם קז"ס למסכת שבועות מגלה מיד, כי מעולם לא היתה הגמרא לפניו ולא לפני תלמידי החכמים שעמו.

קושיה רבתי עלתה על שולחנו של מהר"ם קז"ס בעת לימודו במסכת שבועות, והיא: מה טעם ראו רבינא ורב אשי, מסדרי התלמוד הבבלי, לסדר את מסכת שבועות לאחר מסכת סנהדרין ומסכת מכות.

הלומד זוקף בוודאי גבה אחת או שתיים. הלא בשאלה זו עסקו חכמי התלמוד, וזהו הנושא הראשון בו עוסקת הגמרא בתחילת מסכת שבועות!

למקרא תשובתו גוברת הפליאה שבעתיים. הוא כותב כי כאשר הוא עיין בהקדמתו של הרמב"ם לפירושו על המשניות נוכח לדעת כי אמנם הרמב"ם מזכיר שבמסכת שבועות עוסקת הגמרא בשאלה זו. אלא שמאחר שהרמב"ם אינו מצייין את תירוץ הגמרא, אני נאלץ, כותב המהר"ם קז"ס, לענות בכוחי על שאלה זו!

בצר ובמצוק ישבו תלמידי החכמים באותו הדור באיטליה ועסקו בתורה, תוך נסיון כביר לשחזר את התלמוד הבבלי מתוך הספרים המועטים שהיו ברשותם, כגון: פירושו של הרי"ף, פירוש המשניות לרמב"ם, ילקוט שמעוני וכדומה.

עמלם של גדולי אותו הדור לא היה לשווא. חידושי מהר"ם קז"ס יצאו לאור בשנים האחרונות במספר כרכים העולים על שולחנם של לומדי התורה.

גם גורלו של רבי אברהם שער אריה, בעל ה"שלטי גיבורים" לא שפר עליו. אף הוא חיבר את ספרו בלא שזכה ללמוד בכרכי התלמוד הבבלי כפי שהוא מצויין: "וגם מפני המניעה הידועה לא ראיתי מה שאולי אמרו עליהם בגמרא".

הקשיים האמיתיים שעמדו בפניהם, העדר ספרי תלמוד ואווירת השיטנה ליהודים, לא יכלו לאהבת התורה אשר יקדה בלבם במדורת ענק, גדולה לאין ערוך מאש המוקד שהציתו הזדים.

אהבת התורה. **יהי** רצון, שלא תשכח התורה מפנינו ומפי זרענו וזרע זרענו עד עולם.

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד מהם מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק. פקס: 03-570-67-93 דוא"ל: mendelson@meorot.co.il

פנינים

דף ה/ב מראות נגעים

בושה ובזיון...

ראיית הנגעים המפורטים בסוגייתנו מצריכה "שמוש" רב. כאשר כהן הולך לראות את הנגע, נלווים אליו כהנים רבים, מפרחי כהונה, הבאים להתלמד בראיית הנגעים. מובן מאליו, שהמצורע אינו נוהל כבוד גדול במעמד זה.

לדעת הנצי"ב, הדבר מפורש בתורה (ויקרא יד/נד-נז): "זאת התורה לכל נגע הצרעת... ולשאת ולספחת ולכהרת להורת ביום הטמא וביום הטהר". היינו, כאשר הכהן מוזמן לראות נגע, הוא קורא לתלמידיו לבוא עמו כדי להורות להם.

והתורה מסיימת ומסבירה: "...זאת תורת הצרעת" זה עונשו של מלבין פנים, שפגע בבני אדם אחרים!..." (העמק דבר").

דף ו/א ולשאת ולספחת

המתנשא, הנספח והמבהיר

נגעי הצרעת מסווגים לשלושה סוגים: שאת, ספחת ובהרת. דרש הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א, כי שלושה שמות אלו מבטאים את שבעם של מספרי לשון הרע.

שאת: המספר לשון הרע מתוך מטרה להתנשא על חברו.

ספחת: המספר לשון הרע מתוך הסחפות אחרי בני אדם רעים, שבקרבתם הוא שוהה.

בהרת: המספר לשון הרע מתוך מטרה "להבהיר" את האמת ולהוציאה לאור. כולם, "נגע צרעת..." ("טעם ודעת" ויקרא יג/ב).

דף ז/ב ולא תטמא את הארץ

ונאכל מפריה ונשבע מטובה

מה טעם לבקשתנו בברכה אחרונה מעין שלוש - "ונאכל מפריה ונשבע מטובה"? אכן, לדעת הסמ"ג, אין לבקש זאת, משום שאין לחמוד את הארץ בגין פירותיה וטובה. כך פוסק ה"טור" (או"ח סי' ר"ח) להלכה.

אולם, הב"ח (שם) מגן על נוסח זה:

אמרה תורה (במדבר לה/לד) "ולא תטמא את הארץ". החטאים והעוונות מטמאים את הארץ, ובאותה עת, אף הפירות הגדלים עליה טמאים הם. האוכלים שואב, איפוא, טומאה זו אל קרבו, והקדושה נפלטת ממנו והלאה.

מאידך, כאשר הארץ קדושה, פירותיה שופעים קדושה.

יפה אנו מבקשים, "ונאכל מפריה ונשבע מטובה..." ואזי גם נוכל לסיים "ונברך עליה בקדושה ובטהרה".

דף ז/א דולה מים מבורות עמוקים

חרוזים עמוקים מזהב מזוקקים

ה"חתם סופר" זצ"ל העריץ את רבו "הנשר הגדול", רבי נתן אדלר זצ"ל. ביטוי לכך ניתן למצוא בחרוזי ההילה, ששזר ה"חתם סופר" לכבוד רבו, כשאת משפט הפתיחה הוא מצטט מסוגייתנו בה שיבח רבא את רבי.

לפנינו החרוזים המעניינים, בסגנון שאינו מצוי כיום:

דולה מים מבורות עמוקים.

בנו ממנו חרבות עולם, מוסדי דור ודור יקים.

כושל יקימון מיליו, מדבש ונופת מתוקים.

מפומיה דמר נפקין זקוקין דנורא נחמדים מזהב מזוקקים.

ה"ה הכהן הגדול תורה נבקש מפיהו משפטים וחוקים.

הוא המורה המרווה צמאון צחחים כמים על אפיקים.

נר ישראל פטיש החזק כראי מוצקים.

כאמור, זוהי דעתו של רבי יעקב עמדין [עיי"ש שמבאר כן את לשון הרמב"ם הל' טומאת הצרעת פ"ט הל' ג]. אולם, לדעת רוב הפוסקים, אדם אינו נטמא בנגע צרעת ללא הכרזת הכהן על צרעתו (עיי"ש בספר המפתח ובפוסקים הנ"ל).

דף ח/א דאמר נזיר נמי חוטא הוא

עריכת שולחן בט"ו בשבט, מדוע?

בסוגייתנו אומר רבי אלעזר הקפר, כי הנזיר מוגדר כ"חוטא" על שהתנזר מן היין, מאחר שאדם אינו צריך לצער את עצמו. בירושלמי (קידושין סוף פ"ד) מובאים דברי רב, כי "עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל שראת עינו ולא אכל". בעקבות כך, מספר הירושלמי (שם), נוהג היה רבי אלעזר לחסוך ממון, כדי שלפחות אחת לשנה הוא יוכל לרכוש מאכלים חדשים אותם עדיין לא טעם, לברך עליהם ולאוכלם וליתן שבח והודיה לקב"ה על שברא בעולמו פירות טעימים אלו.

בעל ה"פרי עץ הדר" (בפתיחה לספרו) כותב, כי יתכן שמנהגו של רבי אלעזר לקנות פעם בשנה פירות חדשים וליהנות מהם, הוא המקור למנהג אכילת פירות בט"ו בשבט, שהתקבל בכל קהילות ישראל (עיי' "מגן אברהם" סי' קל"א ס"ק ט"ז ו"כף החיים" שם אות צ"ז).

דף ח/ב אם מת מיתה ממרקת

עד כמה ניתן להועיל לנשמות המתים

מבואר בסוגייתנו, כי אין מקריבים קרבן של אדם שנפטר מן העולם, משום ש"אם מת - מיתה ממרקת", היינו, מיתת האדם מכפרת עליו באותה מידה שקרבנו היה מכפר עליו, לפיכך, אין הוא זקוק עוד לקרבן (עיי' רש"י). אמנם, עוונות אחרים שבידו, לא התכפרו על ידי המיתה (עיי' "בית האוצר" ח"א כלל פ"ו).

יש להבדיל בין "כפרה" ל"זכות": מנהג העולם לפעול רבות לעילוי נשמת הנפטרים, כגון, אמירת "קדיש" בשנת האבל, חלוקת ממון לצדקה, הזכרת הנשמות בתפילות "יזכור" ו"אב הרחמים" ועוד כהנה וכהנה. מה מידת השפעתן על נשמת הנפטר, האם בכח להוסיף לו זכויות ולכפר על אותם עוונות שמהם לא נוקה? כאשר אנו עוסקים ב"עילוי נשמה" עלינו להבחין בין "כפרה" ל"זכות". כלומר, בין עשיית מעשים אשר יש בהם כדי להציל את הנפטר מעונשו של גהינום, לבין מעשים אשר נועדו לזכות את נשמתו ולהעלותה במעלות הקדושה.

בהגיעה לעולם האמת, מקבלת נשמת האדם את שכרה לפי מעשיה בעולם הזה. אין אדם יכול לעשות מעשה טוב ולזקפו ל"זכות" הנפטר. אין כל סיבה לכך, שהנפטר יזכה במעשה טוב זה, שכלל לא נעשה על ידו. בעולם הבא הנשמה מקבלת שכר על פעולותיה ועל עשיותיה ולא על פעולות של אחרים. כך, כתב הרשב"א (שו"ת ח"ז סי' תקל"ט), "אפילו כל צדיקי עולם בקשו עליו רחמים וכל צדקות נעשו לזכותו, אין מועילין לו בזאת. זהו דעתנו בדבר". אלא, שניתן לבקש רחמים על הנפטר, שהקב"ה ברחמיו יקל בעונשו, כפי שהוסיף הרשב"א: "אם יש צדיק אחד מבקש עליו רחמים... אפשר שהקב"ה מיקל ממנו בזכות בעל הזכות". כלומר, אין ניתן לצרף זכויות לנשמת הנפטר, אלא להקל מעונשה בלבד (ספר "חסידים" אות ק"ע).

לא זו בלבד שלא ניתן לנקוט בפעולות "לזכות" הנפטר, אלא שאף יש המפקפקים באפשרות, שעשיית מעשים טובים לעילוי נשמת הנפטר תועיל להקל מעונשו (תשובת אחד הקדמונים ב"חסדי עולם" שבסוף ספר חסידים, הוצאת מוסד הרב קוק עמ' תקצ"א), משום שאין בכח החיים לכפר על המתים. כך גם מביא ה"בית יוסף" (או"ח סי' רפ"ד) את דעת ה"ר אביגדור כי לא ניתן לכפר על עוונות המתים על ידי צדקה.

אולם, רבים סוברים, כי ניתן גם ניתן לכפר על נפשות המתים, וזהו הטעם לאמירת תפילות "יזכור" ו"א-ל מלא רחמים" ולנקיטת פעולות לעילוי נשמת הנפטר. דעה זו מסתמכת על דברי התנאים (פסיקתא רבתי פסיקתא כ'): "גדולה צדקה שמוציאה מגהינום, שנאמר, כפר לעמך ישראל. יכול כיון שמת אדם אין לו תקנה בצדקה? תלמוד לומר כפר. מלמד, שזורקין אותו מדינה של גהינום".

בנים יכולים להוסיף "זכויות" להוריהם: מבואר בספרים הקדושים ("חסדי עולם" שם ועוד), כי כל האמור, אינו מתייחס לצאצאי הנפטר, אשר מעשיהם הטובים נזקפים לזכות אביהם מולידם ומגדלם, שהרי בזכות אביו שגידל אותו, הבן ממשיך לפעול טובות ולקיים מצוות. בכך, לא זו בלבד שהבן מכפר על עוונות אביו, אלא הוא אף צובר זכויות נוספות לעילוי נשמתו. כאשר הבן משתתף בשיעור תורה, הרי הדבר נזקף לעילוי נשמת אביו, מעשה זה משוייך אליו, והוא פרי מבורך של פעילותו של האב עלי אדמות (ראה עוד - "דברי סופרים" אבילות ח"א סי' שע"ו עמ' ש"מ, שהאריך במעלת נתינת צדקה של בן).

דף ט/ב שעירי הרגלים מכפרין

הבדלי נוסח התפילה בחג השבועות

בתפילות המוסף בשבתות, בחגים ובראשי חודשים אנו מזכירים את הקרבנות הנוספים על קרבן התמיד שהוקרבו בבית המקדש באותו יום. כך, בשבת אנו אומרים: "וביום השבת שני כבשים בני שנה תמימים. ושני עשרונים, סלת מנחה בלולה בשמן ונסכו. עלת שבת בשבתו, על עולת התמיד ונסכה". ואילו בתפילות המוסף במועדים, חלוקות הדעות. מנהג בני עדות ספרד, שלא להזכיר את הפסוקים העוסקים בקרבנות המוסף של המועדים, כפסקו של מרן רבי יוסף קארו ("שולחן ערוך" או"ח סי' תקצ"א סעי' ב'): "המנהג פשוט בכל בני ספרד, שאין מזכירין פסוקי קרבן מוסף כלל". שכן, חכמים חששו, שהמתפללים ישבשו את לשון הפסוקים עקב נדירות החגים ("משנה ברורה", עפ"י ה"טור" שם). אולם, בני עדות אשכנז נוהגים כפסקו של הרמ"א: "והמנהג הפשוט באשכנז ובגלילות אלו לומר פסוקי מוסף" (שם) - "ונוהגין לומר בכל יום טוב בתפילת מוסף פסוקי מוסף היום" (או"ח סי' תפ"ח סעי' ג).

הזכרת הקרבנות בתפילה נועדה לכפר על בני ישראל, כמאמר הנביא (הושע יד/ג) "ונשלמה פרים שפתינו". והנה, בסוגייתנו מבואר, כי הקרבת שעירי החטאת נועדה לכפר על "טומאת מקדש וקדשיו", היינו, על איסורים שנעשו בבית המקדש, כגון: כניסת טמאים לתוכו, או הקרבת קרבנות שלא כדין.

אחר שבעוונותינו אין בית המקדש קיים, יש לברר, מדוע יש צורך להזכיר קרבנות שעירים אלו אשר נועדו לכפר על "טומאת מקדש וקדשיו"?

כל ישראל ערביין זה לזה: מדברי המהרי"ל (הל' יום הכיפורים) אנו למדים, כי הזכרת קרבן השעיר בתפילת המוסף באה לכפר על אותם יהודים שנכנסו להר הבית בטומאה ועברו על איסור חמור זה. ואף שהמתפללים עצמם, מטבע הדברים, אינם עוברים על איסור זה, הרי "כל ישראל ערביין זה לזה".

בסידורים רבים ניתן להבחין בתופעה מעניינת ביותר בתפילת מוסף לשלוש רגלים, כאשר לאחר הזכרת פסוקי קרבנות המוסף כתוב: "ומנחתם ונסכיהם... **ושעיר לכפר - נ"א** [נוסח אחר] **בשבועות ושני שעירים לכפר**"... כלומר, קיימת נוסחה אשר לפיה בחג השבועות יש לומר "ושני שעירים". אכן, הגאון רבי שניאור זלמן מלאדי זצ"ל, בעל התניא, תיקן בסידורו לומר "**ושני שעירים**" ולא "שעיר לכפר", וכך נוהגים לומר חסידי חב"ד.

ברור, כי אין לפנינו מחלוקת על מספר השעירים שהוקרבו בחג השבועות. כאשר נעיין בתורה נמצא, כי בכל חג הוקרב שעיר חטאת אחד, ואילו בחג השבועות הוקרבו שני שעירי חטאת. מדוע אם כן מזכירים בנוסח הרגיל שעיר אחד בלבד?

הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל (שו"ת "אגרות משה" יו"ד ח"ג סי' קכ"ט) ביאר, כי השעיר הנוסף שהוקרב בחג השבועות, נמנה על הקרבנות המיוחדים שקרבו בגלל "שתי הלחם" שהבאתם במקדש התירה את אכילת התבואה החדשה, ככתוב בחומש ויקרא (פרק כ"ג). קרבנות אלו לא באו לכפרה, כי אם כהודאה לקב"ה על תנובת הארץ. לפיכך, אין הם מוזכרים בפרשת פנחס יחד עם קרבנות המוספין של מועדי ישראל, ולכן גם אין מזכירים אותם בתפילת המוסף של חג השבועות, ואף השעיר שעמם לא הוזכר משום כך, אף שהוא עצמו נועד לכפרה.

[הסבר נאה שמענו מיהודי תלמיד חכם: לכאורה, מדוע יש צורך בשני שעירי חטאת, כלום הראשון לא מילא את ייעודו? בתוספתא מבואר, כי הוא נועד לכפר על החטאים שנעשו לאחר הקרבת הקרבן הראשון. מעתה, מאחר שבתפילה מזכירים את כל הקרבנות ביחד, אין כל עילה להזכיר את שני הקרבנות... בבית מדרשנו העירו, כי במוסף ראש השנה, לכל הדעות מזכירים את שני השעירים, כמבואר ברמ"א או"ח סי' תקצ"א סעי' ב].

טעם זה שימש גם את הגאון רבי יצחק ווייס זצ"ל במענה לשאלה מדוע בחג השבועות אין קוראים את הפסוקים העוסקים בקרבנות הקרבים עם "שתי הלחם". בדבריו הוא גם מבאר, כי המנהג לקרוא בתורה בכל חג את פסוקי הקרבנות שהוקרבו בו אינו מופיע בתלמוד, כי אם בסידורי הגאונים, שסמכו על דברי הגמרא (תענית כז/ב), שבמעמד ברית בין הבתרים אמר הקב"ה לאברהם אבינו ע"ה, כי גם בזמן שבית המקדש לא יהיה קיים יוכלו בניו להתכפר על חטאיהם: "כבר תקנתי להם **סדר קרבנות**. בזמן שקוראין בהן לפני, מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני, ואני מוחל להם על כל עוונותיהם".

הקרבנות המיוחדים ל"שתי הלחם", אינם מוזכרים בתורה בפרשת פנחס עם קרבנות המועדים כי אם בנפרד, בפרשת אמור, ואין הם נמנים, איפוא, על "סדר הקרבנות". זאת, משום שקרבנות מיוחדים אלו לא נועדו לכפרה אלא להודאה לקב"ה על תנובת הארץ.

כק"ש מוה' נתן מר כהן צדיק על החסידים ועל הצדיקים.
הוא הנשר הגדול המרחף על גוזליו תלמידיו הותיקים.
כפי יונה נחפה בכסף ואברותיה ירקקים.
ואנא מן זעירא לא מן תיישים,
אלא מגדיים דקיקים.
(שו"ת "חתם סופר" יו"ד סי' קס"ז).

דף ח/א ח' יולדת נמי חוטאת היא

מדוע חלה שבועת היולדת

בסוגייתנו מבואר, כי לדעת רבי שמעון, בשעה שכורעת ללדת, קופצת היולדת ונשבעת כי תמנע מהולדה, ולפיכך מביאה היא קרבן חטאת לכפר על שבועה זו.
כידוע, האיש בלבד מחוייב במצוות "פרו ורבו". לו גם אשה הייתה חייבת במצווה זו, אומר הגאון רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל, לא הייתה שבועתה חלה כלל ועיקר, שהרי אין כל תוקף לשבועה המנוגדת למצוות התורה.
זהו שאמר הכותב (ויקרא יב/ב) "דבר אל בני ישראל... אשה כי תזרע... ובמלאת ימי טהרה... **תביא כבש**". תחילה, פונה התורה אל בני ישראל המצויים במצווה זו ולא אל בנות ישראל, ורומזת בכך, כי האשה אינה מצווה על כך. לפיכך, תביא האשה גם קרבן חטאת, משום שבועתה חלה... ("דברי יהונתן" ויקרא יב/ב).

עולים על רכבת הלימוד

גאון דתניא

מצטרפים לאלפי הלומדים קטעי גמרא, משנה והלכה מדי יום ביומו, בכל זמן ובכל מקום. זוהי ההזדמנות לקבוע 'עיתים לתורה'. לומדים כמה דקות וחוכים בסיוף רוחני עצום!

חודש ראשון התנסות חינם
קבע עיתים ללימוד <3029 כעשוי*

מוקדש לעילוי נשמת הר"ר **משה אלתר ארדן** ז"ל ב"ר מיכאל ז"ל נלב"ע י"א באייר תשמ"ח **תנצב"ה** הונצה ע"י המשפחה שיחיו